

(Olvasás 3. osztály)

Érzelmi nevelésünkben egyik fontos feladatunk a szocialista hazafiság kialakítása tanulóinkban. A szocialista hazafiságra nevelést haladó nemzeti hagyományaink ápolásával kell megalapoznunk. A múlt nélkül gyökértelen a jelen. Nemzeti hagyományainkkal is mai társadalmi rendünket kell erősíteni, azt kell megmutatnunk, hogy társadalmunk a történelmi fejlődésünk szerves következménye. Szocialista rendünket, mai életünket csak akkor tanulja meg igazán becsülni a gyermek, ha megvilágítjuk előtte annak múltját is, ha bemutatjuk a tanulóknak azt a hősiességet, amelyet népünk századokon át vívott belső elnyomói ellen, és megismertetjük vele népünknek a szabadságért, függetlenségért folytatott harcait.

A belső elnyomók, az urak elleni küdelmekről elsősorban a népmesékben, mondákban és népdalokban olvasunk, amelyekben a népi hősök küzdenek az őket megnyomorító hatalmaságok ellen, az igazsáért, és saját erejükkel, találékonyságukkal győzik le az akadályokat, járnak túl a gazdagok eszén, adják vissza a megalázó testi fenytést, néha többszörösen, mint a népmese hőse, *Ludas Matyi*. A népmesei változatban is, mint Fazekas híressé vált művében a szegény ember gyermeke áll szemben a gazdag földesúrral, aki, mint a népmesei hősök, ügyességgel, furlanggal tud győzni az elnyomóval, a gazdaggal szemben, és tesz igazságot minden akadályt leküzdve, a szállóigévé lett fenyegetést beváltva: „Háromszor veri ezt kenden Ludas Matyi vissza!” Fő célunk valóban az lehet, hogy a mese feldolgozásával tanulóinkat a cselekedetek helyes értékelésére és állásfoglalásra neveljük. A cselekmény megismertetése és a szereplők jellemző vonásainak, jellemének kibontása során el kell érniünk azt, hogy szívvel-lélekkel Matyi mellé álljanak, együtt érezzenek vele, a megveretett, megalázott és megrabolt szegény ember bosszúját jogosnak érezzék, kívánják a sikerét, vagyis teljesen a népi hőssel azonosuljanak, és ítéljk el a döllyös, kegyetlen, jellemtelen földesurát, gyűlöljék meg, jussanak el helyes állásfoglaláshoz e mesében perben. Mindezentül azonban mutassuk meg a falu régi életét, azt a hihetetlenné tűnő kiszolgáltatottságot, függést, amelyben éltek a szegényemberek, akiktől a földesúr csakúgy elvehette a libáját, terményét, mint Matyitól, s szemrebben és minden következmény nél-

kül húzathatták „fizetségül” deresre dupla porcióval is, mint őt, de a valóságban nem tudta, nem merre visszaadni, nem volt lehetősége revánsot venni. Tantervünk kitér erre azzal az utasítással, hogy a nevelő minden alkalommal tisztázza a népmese, mesés elemei és a valóság közti különbséget. Különösen fontos ezt hangsúlyozni az elég sok népköltészeti alkotást felhasználó osztályok esetében, nehogy helytelen ismeretek, nézetek és érzelmek, állásfoglalások alakuljanak ki tanulóinkban a múltból, a szegények régi életéről. Ugyanis a népmese logikája szerint a népi hős mindig győz, túljár a gazdag eszén, kivívja a maga igazának érvényesülését, megtorolja a kapott sérelmeket és ha a tanuló ezt hallja csak, akkor irreális korkép alakul ki benne. Nagyon hangsúlyozni kell, hogy a mesében, mondában a nép a maga vágyait, kívánságait énekelte meg, a maga igazát harcolta ki, a szebb, igazabb élet utáni törekvését, szóltatta meg, biztatásul maga és sorstársai számára, és azért is, hogy elviselhetőbb legyen az élet a deres, a robot, a dézsma, a pálca uralma idején.

A pörül járt gazdag ember c. mese feldolgozása során arra kapnak tanulóink feleletet, hogyan járt túl a szegény ember a gazdag ember eszén az igazságos, tárgyilagos bíró segítségével. A gögös, ellenszenves gazdag ember még nevetségessé is válik a mesében, gyermekeink nagy tetszésére biztosan, s igazságosnak érzik, hogy nem a szegény ember húzza a rövidebbet, nem üti meg a bokáját. Előbb már szoltunk a realitásra való nevelésről, s így itt csak egy utalást teszünk a régi, „úri” bíróságok „pártatlanságáról”, a szegény-gazdag perben az igazság érvényesüléséről. Werbőczy óta a szegényt „még a jog is húzta”.

Gazdag érzelmi nevelési lehetőséget nyújt a *Kevély Kereké* c. olvasmány megtárgyalása. Az optimista hangvételű Móra-írás komoly mondanivalót hordoz magában: az elnyomott szegény nép és gögös földesúr ellentéte feszül benne, a kegyetlen kiszolgáltatottság megráztatása, melyet a kívülről érkező népi hős — itt Petőfi Sándor — csak egy pillanatra tud feloldani, a konfliktus már előremutató feloldásával: a földesúr nevetségessé tételével. A korkép a derűs hangvétel ellenére ugyanolyan vigasztalan még, mint más művekben, hiszen a teljhatalmú földesúr alakja itt is jelen van, akit mindenki megsüvegel viszonzás

nélkül, akit szeretnének bajukban segítőknek megnyerni, de az a kevélységtől nem látta meg a bajukat. Akit a diák, a költő tud csak zavarba hozni, megleckéztetni, a népi hős. De már itt is fejlődés van a nép magatartásában, mint a Ludas Matyiban, már a küzdelmet figyeli, együttérez a népi hőssel, és ezt már látjuk is: „a falu népének bánatában is mosolyog a szája sarka”, majd a végén már kacagni is mer. Az elnyomott, szegény, szomorú nép már vidám is tud lenni, már állást is mer foglalni a hős és elnyomó közötti perben — ez már előremutató vonása.

A két főszereplő jellemvonásainak megbeszélése során, magatartásuk elemzése közben egyrészt az érdeklődés, kíváncsiság felkeltése mellett örömezzések, együttérzés, elismeréstitzelet alakítható ki a diák iránt, másrészt a megvetés, az elítélés s ehhez kapcsolódó érzelmek a földesúrral szemben; a kevélység, durvaság, szívtelenség elítélése ésszel és szívvel-érzelemmel, a bátorság, talpraesettség, szerénység és önzetlenség elismerése, helyeslése, mely a tanuló későbbi cselekvéseihez indítékot adható mozzanat lehet. Hiszen kimondatlanul is azért emeljük ki állandóan az olvasmányok eszemei mondanivalóját, elemezzük a hősök cselekedeteit és bontjuk ki jellemüket, hogy tanulóink egyrészt helyes, értékes ismeretekhez, nézetekhez jussanak erkölcsi téren, tudjanak megfelelően állást foglalni, megfelelő érzelmek alakuljanak ki bennük, és mindez összegezve későbbi életükben helyes cselekvésekre, magatartásra készítő motívum legyen bennük, hogy a sokszor tárgyalt, értelemmel és értelemmel elfogadott erkölcsi elvek, normák saját cselekvéseiket meghatározó erővel bírhassanak majd. Hiszen például szerénységre, bátorságra, önzetlenségre sokszor szükség van és lenne a mi életünkben is, nemcsak a népmeseben.

A mesehősök, a népi alakok azért is jelentősek a hazafias nevelésben, az érzelmi nevelésben, mert segítenek megértetni gyermekeinkkel a történelmi személyiségeket, a nagy embereket, a hősöket, akik ugyanúgy kimagasló tulajdonságokkal bírnak, mint a mesebeli hősök, akik bátrak, öntudatosak, kimagaslóan jellemesek, ügyességgel-okossággal is küzdenek, amellett szerények, önzetlenek — kimagasló emberi egyéniségek az adott kor fejlődését jelentősen meghatározva.

Népünk barcát a külső ellenséggel szemben, a szabadságért és függetlenségért folytatott küzdelmeit azokból az olvasmányokból ismertethetjük meg, amelyek a szabadságharcokat feldolgozzák. Ezek között joggal kerülnek első helyre a dicső szabadságharcok, melyek a Habsburg-ellenes küzdelmekben tesztültek meg, a Rákóczi-szabadságharc, 1848—1849 forradalma és szabadságharc. Hagymánnyaink körét nem szűkíthetjük le, hanem job-

ban számon kell tartanunk olyan kiemelkedő uralkodóink emlékét (harcait), mint I. István, Károly Róbert és Hunyadi Mátyás.

Ennek szellemében jól kidomboríthatjuk a hazánkra támadó ellenséggel szembeni bátor helytállást a kunok elleni küzdelemről szóló olvasmány tárgyalása közben (*A cserbalmi ütközet* c.). A valóságos történelmi személyekről szóló mondák nagy harast váltanak ki tanulóinkban, különösen ha bátor, erős, haláltmegvető akarással küzdő hősei, mint I. László, kalandok között mutatják meg értékes jellemvonásaikat. A lelkesedés, együttérzés, féltés, az örömezzés a hősök győzelmén, a kaland, a romantikus cselekmény igénye, értékelése már ennek a korosztálynak is sajátja, ezért a vonzódás az ilyen történetekhez, könyvekhez és filmekhez. Az olvasáson, film-tévé-nézésen túl ez megjelenik a gyerekek fantáziájában, a példakép választásában is, és realizálódva olykor a játékaikban is. A romantika, a kaland igényt tanulóinknál sokkal jobban ki kellene elégítenünk mint tesszük, sokféle nemes hatása miatt.

Nagy és ismert uralkodónk az igazságos Mátyás alakját sokszíniúen és megnyerően mutatják be feldolgozható, olvasmányaink, melyek igazságos volta mellett kiemelik közvetlenségét, a korban szokatlan kapcsolatát a szegény nép fiaival, kikkel mindig szót tud érteni, jobban mint úri tanácsosaival, országot bíró földesuraival. Nagyon mély érzelmi hatásokat vált ki tanulóinkban az álruhás királyfiként igazságot tevő Mátyás, aki megleckézteti az elnyomó gonosz urakat, igazságot tesz a szegény népnek.

(*A kolozsvári bíró* c. olv.) Érdekes és értékes tv-adás segítheti a feldolgozó munkánkat, mely gondolkodásra készíti tanulóinkat, rávezeti a különböző variációk fálalásával a cselekmény mélyebb megértésére őket, az ok és okozati összefüggés feltárásához. A mi történet kérdése mellett ők maguk tudnak választ keresni és találni a miért történt így kérdésére. Nagyon szükséges, hogy magyar és egyetemes történelmünk világát és országot formáló alakjait, a korukat jelentősen meghatározó történelmi hősöket sokszíniúen ismerjék meg tanulóink, értékes emberi egyéniségük minél több vonása táruljon fel előttük magyarázván hatásukat korukra, nemzeti és világtörténelmünk-re. Ezt kiemelve lehet helyeselni a *Mátyás király meg az öreg szántóvető* c. monda feldolgozását, melyben a nép fia és a király megérti egymást, mivel mindkettő rokon a népmesei hősökkel furfangban, okosságban, s abban is, hogy túljárnak az urak eszén, megleckéztetve őket. Kétségtelen, hogy a Mátyásról kialakult képet teszi teljesebbé a *Mit gondolt Kinizsi Pál a maga fejről?* c. olvasmány tárgyalása is, mely ezenkívül Kinizsi Pál iránt is kialakít elismerést, tiszteletet, hiszen

a vitéz, a nagyerjű, népből lett hadvezér a népmesei hőshökhöz hasonlóan kiemelkedő okossággal, leleménységgel és humorral is rendelkezik, és így tudja meggyőzni urát, aki mint a népmesei jó király adja meg magát, enged elkezérléséből.

Nemzeti történelmünk jelentős szabadságmozgalmának, az 1848—49-es forradalom és szabadságharcnak a feldolgozásában koncentrikusan bővülő ismeretanyagot találunk ebben az osztályban. Március 15-ének, a szabadság napjának részletesebb eseménytörténetét adjuk — kiemelve ebben a nép szerepét, a szabadságot megmozduló emberek sokaságát megmutatva, a forradalom új alakjainak a megismertetésére is sor kerül: Jókai, Tancsics személyére, szerepére —, de emellett annak a megértése is szükséges: miért történtek ezek az események, és hogy mennyire jelentősek nemzeti történelmünkben, miért ünnepeljük őket évszázad múltán is. A *Március 15.* című Petőfi napló-részlet feldolgozása során a miért kérdésre is lényegi választ kell adnunk tanulóinknak, hogy megértsék „eredményei olyanok, melyek e napot örökre nevezetessé teszik a magyar történetben (Olvasókönyv 148. old.). A másik művel is arra neveljük tanulóinkat, hogy tiszteletet érezzenek azok iránt, akik küzdöttek a nép szabadságáért, jogaiért. Akik nem akartak tovább rabok lenni apáik földjén, akik a kardot választották, akik harcba indultak a haza szabadságáért, mint a költő Petőfi, akik halni mertek, bátor-hősies harc közben. (*Nemzeti dal c. vers.*) A költőnek és embernek, hazafinak egyaránt kimagasló Petőfi alakja mellé odakerülhet ebben az osztályban a forradalom és szabadságharc vezérének, Kossuth Lajosnak az arcképe is. Az ország kormányzója, a hadsereg toborzója, a legendás híró Kossuth apánk kerülhet közelebb tanulóinkhoz a *Kossuth és az őrszem* c. mű megismertetése révén. A népdalokból is ismert vezéralak portréja színesebbé válik a cselekmény és jellemvonások kibontakoztatása-elemzése során. A késő éjszakáig dolgozó Kossuth, aki figyelmet fordít a kőzatonára, törődik vele, ugyanúgy mint a fegyelemmel, mely a harcoló hadseregben szilárdan kell, hogy érvényesüljön, a jószágos Kossuth képet kiegészítve a céltudatos, szigorú, fegyelmezett vezért mutatja be nekünk, ki iránt tiszteletet kell éreznünk, hiszen egy nép szabadságharcának vezére, mégis tud törődni az egyszerű emberekkel is. Ugyanúgy megnyerő vonásait láthatjuk ebből az olvasmányból, mint annak a kőzatonának és számtalan névtelen társának a helytállását, felelősségvállalását, aki semmilyen körülmények között nem hagyta el önként az őrhelyét. Anélkül, hogy részletesebben belemennénk, a magyarázatban itt is utalhatunk a 48-as szabadságharc egyes tisztjeinek felelőtlenségére, destruáló tevékenységére, mely a többi között a bukás okaivá vált később.

Az elbukó szabadságmozgalmak ellenére állandóan folyt népünk harca a külső és a belső elnyomók ellen, soha nem adta fel a küzdelmet népünk a jobb-szabadabb életért, annak a hazának a megteremtéséért, melyben a népnek is van joga. A 48-as forradalom utáni idők munkásmozgalmi harcáról szólhatunk a *Vörös szegfű* c. olvasmány megbeszélése során, arról az időről, azokról a küzdelmekről, amikor a nép minden megmozdulását erőszakkal próbálta megakadályozni az úri rend. De sikertelenül, mert a munkásság harca állandóan folyt, bűvópatak módjára újra meg újra feltámadó erővel és eredménnyel. Valahogyan többet kéne tennünk e kornak, ezeknek a harcoknak a megismertetése terén, mert igaz az író megállapítása: „A mai fiatalok már keveset tudnak erről” a régi időről, amikor a felvonuló, tüntető munkásokra támadt a hatalmas ereje, üteg, börtön, földönfutás lett sokszor a harc következménye. Arról, hogy a szabadság vérben-vasban született meg, sok szenvedés, áldozat, megpróbáltatás edzette meg a munkásosztályt, a dolgozó népet, a harc sok győzelme mellett vereség, visszavonulás, megtorlás, de a nép mindig erős volt, az elbukás után is. Az a nyugtalanító, hogy főleg a nagyobb gyerekek, ifjak meg a felnőttek is, unják már e témákat, akár a háborús témákat is, vagy lebecsülik ezek jelentőségét, „szövegnek”, „hegyi beszédnek” tartják. Pedig jelenünk minden eredményét, szépségét igazán csak a múlt-hoz mérve tudjuk megérteni, elfogadni, értékes emberi életünknek csak a múlt eredményeit ismerve-felhasználva tudjuk kiteljesíteni. A hatalomra jutott nép országát, a Magyar Tanácsköztársaságot tudjuk közel vinni tanulóinkhoz a gyermekek megváltozott életének megismertetésével. A *Fehér Annus levele* c. olvasmány megszólaltatja a Balatonhoz életében először eljutó sok száz gyerek boldogságát, életre szóló élményét, akiknek a boldogságát a mai gyerekek sokszor még elképzelni is nehezen tudják, mert nekik ma már — szerencsére — természetes mindaz, ami a Fehér Annusoknak akkor felejtethetetlen, beteljesült álom volt.

Nagyon meg kell szívlelnünk Tantervünk utasítását, hogy különös gonddal járjunk el a felszabadulás előtti élet bemutatásakor, hiszen a tanulók közvetlen tapasztalattal nem rendelkeznek (sokszor még a szülők sem, Sz. G.). Saját tapasztalatból mondjunk el részleteket, hogy a könyv szövege valóban élővé, meggyőzővé váljon. Fontos passzus ez, mert a régi élet teljesen ismeretlen és sokszor hihetetlen a mai gyermek számára, mert ő a saját életéből veszi a tényeket, s nehezen tud ezzel realisan összehasonlítani számára ismeretlen tényeket, eseményeket. Nagyon kell a nevelői kiegészítés, a meggyőző tényanyag, képpel, szóval, sokféleképpen, hogy az összehasonlítás érdekében megtörténhessen a múlt és a jelen között.

A Magyar Tanácsköztársaság hőseinek tiszteletére, emléküket méltó megőrzésére és 1919 jelentőségének felismertetésére törekszünk. A *forradalom nyomolvasóihoz* c. versrészlet feldolgozásával. Az egykor fegyverrel a kézben harcoló 19-es katonákra, az ő küzdelmükre jobban kell emlékeznünk, hisz a proletárhazát védtek, először a nép hazáját történelmünkben. Az ő életük, harcuk is már történelem, s nem szabad, hogy emlékeik feledésbe merüljenek. Mert az apáink küzdelmes korából a mai kor felé mutató nyomok, emlékek gyűjtésével, ápolásával is hangsúlyozzuk a gondolatot: 1919 méltó folytatása, harcainak betetőzése 1945, hazánk felszabadulása. „Április 4. Ez a legnagyobb nemzeti ünnepünk. Minden osztályban foglalkozunk vele. Elmélyítjük, hogy a Vörös Hadsereg áldozatos harca eredményeként szabadultunk fel, és jutott hatalom a dolgozók kezébe”. Ezt az alapgondolatot érvényesítve kell olvasnunk és megbeszelnünk az *Április 4.* című verset. Egyik szál, melyet ki kell bontanunk a feldolgozásban az, hogy mennyi vérrrel, áldozattal vívták ki nekünk a szabadságot a szovjet katonák, segítve ebben a magyar ellenállók, partizánok, a másik szál a „De jó is a szép szabadság” gondolat, a szabadságban megújuló egész magyar világ minden gazdagsága, öröme, eredménye kerüljön szóba, a félelem mentes élet, a nem görbülő derék, a munkás és paraszt megbecsülése, az emberi méltóság érvényesülése, a szabad magyar haza szabad népe. A harmadik szál nem kevésbé fontos, a piros zászlóra gyöngybetükkel írt

intés: Vigyázzunk a szabadságra! A szabadság kellő értékelésére kell nevelnünk kis és nagy tanulóinkat, de még ennél is fontosabb: a szabadság megőrzésének a szent kötelessége, melyet éreznie és vállalnia kell mindenkinek a hazában, aki szereti e hazát, a benne élő népet, értelmes és szabad emberi életünket, az ember értelmes életét megvalósító társadalmi rendünket.

Népünk szabadságának, boldogabb életének harcosairól tanítunk a *Fogadalom* c. versben, a kommunistákról. Akik ott voltak, kitartottak a Magyar Tanácsköztársaság harcaiban, akik végigszenvédtek az ellenforradalmi nehéz kort, a fasiszta terrort, akik részt vettek az ellenállás küzdelmeiben vállalva az életveszélyt, a bitót, a golyót, akik küzdöttek a hazánkat felszabadító szovjet katonákkal együtt, akik megvalósították a nép uralmát a hazában, a proletár, a zsellér, a nincstelen dolgozó hatalomra jutását, és akiknek vezetésével épült és épül minden ebben az országban: „épülő gyár, virágzó táj, a mi új világunk”. Jólét, egészség, tanulás, boldog gyermekkor, ez a része az életből a mi gyermekeinknek, hiszen mindent értük tettek a szülők, az apák-anyák. Mindezt cserébe az a kötelessége: hogy felnőve ez a nemzedék vegye át a harcot, a munkát, legyen a tanulóinkból harcos, munkás kommunista új nemzedék, mely tovább építi, s ha kell, vérével védi szabad magyar hazánkat.

SZELÉNDI GÁBOR
Kaposvár, Tanítóképző Intézet

A TANULÓK NEVELTSÉGI SZINTJÉNEK ELLENŐRZÉSE ÉLŐVILÁG ÓRÁN

A *tanulók neveltségi szintjének* emeléséhez és hatékonyabbá tételéhez a követelményeken kívül a 10–14 éves tanulók neveltségi alapszintjét tudományos megalapozottsággal kell ismernünk.

A *Tanterv és Utasítás* előírja, hogy a biológiai tudomány alapjaival, az élő természettel és annak objektív törvényeivel ismertetjük meg tanulóinkat és alapozzuk meg a dialektikus materialista szemléletüket. Érvényesítsük tanításunkban a dialektika alaptételeit:

- mennyiségi, minőségi változások,
- szervezet és környezet egysége,
- ellentétek egysége,
- a környezet és az élő szoros kapcsolata,
- azonosságok megállapítása,
- a fejlődés alapjainak bemutatása.
- Az élővilág egységét láttassuk meg a tanulókkal az egyed- és törzsfajlódáson keresztül.
- Egészséges életmódra és személyi higiéniaira szoktassuk a tanulókat.
- A hazai és külföldi tudósok munkásságának ismertetésével ápoljuk hazaszeretetüket.
- A tanulók erkölcsi normáit fokozatosan alakítsuk ki. A világnézeti és tudományos követelményeknél érvényesítsük az oknyomozó szemléletet.
- Kerüljük a biológizmust, a mechanisztikus és teleológikus magyarázatokat.
- A *Tanterv és Utasítás* a világnézeti nevelést állítja az oktató-nevelő munka központjába.
- A fentiek végrehajtásához segítséget jelent a *Nevelési Terv* is. Segítséget ad a tervező munkához a korcsoportoknak megfelelően. Követelményeit csak fokozatosan lehet megvalósítani. A